

Methods for Expanding the Discourse of Resistance in the World from the Perspective of Ayatollah Khamenei

Seyed Asghar Jafari

Associate professor, International Relations and Law Department, Faculty of Industrial Engineering and Management, Malek Ashtar University of Technology, Tehran, Iran.

Email: Jafari1647@yahoo.com

 0000-0000-0000-0000

Abstract

The idea of resistance, as a distinctive mode of thought, emerged as a product of the Islamic Revolution and was developed by its contemporary agents within revolutionary Iranian society. Resistance thinking denotes a worldview oriented toward confronting oppression and aggression, and toward countering the system of domination and global arrogance. Given that resistance thought constitutes an effective strategy for cultivating vigilance, preparedness, and public mobilization against hegemonic structures, it must be discursively constructed and operationalized at the global level. This study, employing a descriptive–analytical method, seeks to identify and explain the mechanisms for globalizing the discourse of resistance from the perspective of Ayatollah Khamenei. The central question asks: Through which methods and measures can resistance thought be disseminated globally? The overall findings indicate that resistance thinking can be expanded through several interrelated strategies: discursive construction (*gofman-sāzi*) of resistance ideology; support for resistance fighters and organized resistance cores; inviting nations to adopt resistance; establishing and expanding a collective defense pact among Islamic countries; commitment to collective solidarity (*i'tisām*); model-building through resistance groups and exemplary figures; and exposing compromise-oriented leaders and the consequences of their approaches. Through these methods, resistance is positioned as a counter-hegemonic paradigm capable of confronting the global system of domination.

Keywords: Resistance; Thought; Discursive construction; Resistance groups; System of domination.

Doi: [10.22034/irsj.2025.523321.1112](https://doi.org/10.22034/irsj.2025.523321.1112)

Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

شیوه‌های گسترش اندیشه مقاومت در جهان از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای

سیداصغر جعفری

دانشیار گروه حقوق و روابط بین‌الملل، دانشکده مدیریت و مهندسی صنایع، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ایران.

Email: jafari1647@yahoo.com

0000-0000-0000-0000

چکیده

اندیشه مقاومت، به‌عنوان یک تفکر خاص، محصول انقلاب اسلامی است که توسط عوامل و کارگزاران معاصر این اندیشه در جامعه انقلابی ایران گسترش پیدا کرد. تفکر مقاومت، تفکر رویارویی با ستمگری‌ها و تجاوزگری‌ها و اندیشه مقابله با نظام سلطه و استکبار جهانی است. از آنجایی که تفکر مقاومت، راهبردی مؤثر در هوشیاری، آمادگی و بسیج عمومی علیه نظام سلطه محسوب می‌شود؛ ضرورت دارد در عرصه جهانی گفتمان‌سازی و عملیاتی شود. پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی و با هدف شنا سابی و تبیین شیوه‌های گسترش اندیشه مقاومت در عرصه جهانی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، به این پرسش اصلی پاسخ خواهد داد که با استفاده از چه روش‌ها و اقداماتی می‌توان اندیشه مقاومت را در جهان گسترش داد؟ نتیجه کلی دلالت بر آن دارد که با به‌کارگیری روش‌هایی چون گفتمان‌سازی تفکر مقاومت، پشتیبانی از مبارزان و هسته‌های مقاومت، دعوت از ملت‌ها برای مقاومت، ایجاد و توسعه سازمان پیمان دفاعی کشورهای اسلامی، اهتمام به اعتصام جمعی، الگوسازی از گروه‌ها و چهره‌های مقاومت و معرفی سران سازش‌کار و سرنوشت آن‌ها می‌توان تفکر مقاومت را برای مقابله با نظام سلطه بسط و گسترش داد.

واژگان کلیدی: مقاومت، تفکر، گفتمان‌سازی، گروه‌های مقاومت، نظام سلطه.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۳

فصلنامه رهنمون انقلاب اسلامی، سال ۲، شماره ۸، زمستان ۱۴۰۴، صص ۹۱-۱۲۴

دسترسی به مقالات نشریه علمی رهنمون انقلاب اسلامی (Open Access) است.

نشریه علمی «رهنمون انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

Doi: 10.22034/rir.2025.523321.1112

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه رهنمون انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

یکی از ضروریات حیات بشری مقاومت است. چرا که زندگی بشر مملو از حوادث گوناگونی است که اگر او در برابر آن بی‌تابی کند، حفظ بقای خویش را با مخاطره مواجه خواهد کرد؛ از این رو، حیات و بقای آدمی بر پایه و بنیان مقاومت و استقامت، پابرجا و مستحکم خواهد بود. به همین دلیل ضروری است بشر برای استمرار زیست سالم و داشتن یک زندگی واقعی و مطلوب، دائماً در برابر نیروهای منفی و زیان‌آور، ایستادگی و مقاومت کند: «قدرت‌های سلطه‌گر و زورگویی جهانی البته در طول تاریخ همیشه بوده‌اند، اما با پیشرفت علم و صنعت و با امکانات ارتباطاتی مدرن، این سلطه‌گری برای آن‌ها آسان‌تر شده است. لذا می‌بینید آمریکایی‌ها نسبت به همه جهان ابراز طمع‌ورزی می‌کنند و با این بهانه که منافع ما در فلان جا به خطر افتاده است، وارد می‌شوند. گویا منافع آن‌ها بر منافع همه دنیا ترجیح دارد؛ بر منافع ملت‌ها ترجیح دارد. خوب، در مقابل این زورگویی و گردن‌کلفتی و حرف‌نشنوی و حق‌ناشناسی چه جور باید برخورد کرد؟ دو جور برخورد وجود دارد: یک برخورد، تسلیم است؛ یک برخورد، مقاومت است. تسلیم در مقابل زورگویان جهان، زورگو را به زورگویی تشویق می‌کند. تسلیم ملت‌ها، تسلیم سیاسیون عالم، تسلیم روشنفکران جوامع مختلف در مقابل زورگویی‌های استکبار جهانی، مشوق آن‌ها در پیشرفت است؛ مشوق آن‌ها در زورگویی بیشتر است. برای ملت‌ها یک راه حقیقی بیشتر باقی نمی‌ماند و آن مقاومت است. اگر یک ملتی می‌خواهد شر زورگویی زورگویان و امروز شر آمریکا را از سر خود کم کند، باید در مقابل زورگویی آمریکا با قدرت و صلابت تمام بایستد» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۰۳/۱۴).

فرهنگ مقاومت اگرچه ریشه در مبانی فکری، جهان‌بینی و ایدئولوژی اسلامی دارد؛ اما به‌عنوان یک فرهنگ خاص، محصول انقلاب اسلامی و نوعی بازخوانی استعاره‌ها، اسطوره‌ها، روندها و رویدادهای فرهنگی تاریخ اسلام و ایران است که توسط عوامل، فعالان و کارگزاران معاصر این فرهنگ در جامعه انقلابی ایران توسعه و گسترش پیدا کرد. در این چهارچوب مفهوم مقاومت از مفاهیم رایج در جامعه‌شناسی است و در ادیان الهی مفهومی جهان‌شمول و اصیل است. مقاومت ریشه در لایه‌های عمیق اجتماعی دارد و اصالت در این مفهوم را در آموزه‌های بیانی

و عملی ادیان الهی و خصوصاً اسلام می‌توان به تواتر مشاهده کرد (عیوضی، ۱۴۰۱: ۲۵). به همین دلیل، مقوله مقاومت اسلامی به‌عنوان یکی از شاخصه‌ها و ارکان انقلاب اسلامی، در نگاه نافذ آیت‌الله خامنه‌ای جایگاه ویژه‌ای دارد. نگاه ایشان به مقاومت، یک نگاه اعتقادی و قرآنی است. بدین معنا که مقاومت در راه حق، متضمن تحقق وعده‌های الهی و پیروزی جبهه حق در برابر لشکریان باطل است. از طرفی جمهوری اسلامی ایران ره‌توشه‌ای سترگ از تجارب مقاومت چندین ساله چه پیش از انقلاب و چه پس از انقلاب اسلامی، در اختیار دارد و آیت‌الله خامنه‌ای همچون سلف صالح خود حضرت امام خمینی^(ع) بر این باور است که این تجارب راهگشای ملل منطقه خواهد بود. بر همین اساس معادله مقاومت در منطقه تغییر یافت و ارتقای سنگ در دست فلسطینیان به «موشک جواب موشک» در غزه و سایر مقاومت‌های اسلامی در برابر اشغالگران تبدیل شده است (علیدوستی، ۱۴۰۱: ۸۹).

با توجه به تجربیات انقلاب اسلامی و درس‌های هشت سال دفاع مقدس، از آنجایی که اندیشه و فرهنگ مقاومت در ارتباط با سایر وجوه گفتمانی انقلاب اسلامی از جمله گفتمان اسلام‌خواهی و بیداری و استکبارستیزی، راهبردهای مؤثری در هوشیاری، آمادگی و بسیج عمومی علیه استکبار جهانی در جهان اسلام دارد؛ از این‌رو، ضرورت دارد این مفهوم دینی در عرصه ملی و بین‌المللی گفتمان‌سازی و عملیاتی شود. زیرا در صورت کوتاهی در این امر، نه تنها در عرصه نظری منجر به ورود نظریه‌های وابستگی و دیدگاه‌های غیر اسلامی در ادبیات معاصر خواهد شد، بلکه در عرصه عمل زمینه بی‌تفاوتی و تسلیم شدن در برابر قدرت‌های سلطه‌گر را فراهم خواهد کرد. چرا که دشمنان برای درهم شکستن صبر و استقامت مردم، با واژه‌سازی‌هایی آنان را دچار وسوسه و تردید می‌کنند تا بتوانند باورهایشان را تغییر داده و مجدداً سلطه خود را بگسترانند. از آنجایی که آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان یک مفهوم‌ساز بی‌بدیل در تاریخ معاصر و پرچم‌دار و احیاکننده موضوع مقاومت توانسته در دهه اخیر با وارد کردن این مفهوم والای دینی، بازیگرانی را در نظام‌های مختلف در عرصه منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای به جایگاه و موقعیت‌های موفقی هدایت و رهنمون کند؛ از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تبیین شیوه‌های گسترش اندیشه مقاومت در عرصه جهانی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، به این پرسش اصلی پاسخ

خواهد داد که با استفاده از چه روش‌ها و اقداماتی می‌توان اندیشه و تفکر مقاومت را برای مقابله با نظام سلطه در جهان گسترش داد؟

۱. مبانی نظری

۱-۱. مفهوم شناسی مقاومت

معنای لغوی مقاومت: «مقاومت» بر وزن مفاعله و به معنای با کسی با هم برخاستن یا با هم از جا بلند شدن و با کسی ضدیت کردن و نیز ایستادگی و پایداری کردن (آذرنوش، ۱۳۸۳: ماده قام) و از ریشه قوام به معنای پافشاری، ایستادگی، استقامت و پایداری است (دهخدا، ۱۳۷۷). مفسران نیز برای مقاومت چندین معنا بر شمرده‌اند: ثبات و دوام و طلب قیام و پیروی از راه خدا (مجمع‌البیان، ج ۵: ۳۰۴؛ ج ۹: ۳۸؛ المیزان، ج ۱۱: ۶۲)، استقامت در اوامر و نواهی الهی؛ اعم از عقاید و اعمال (الاصفی فی تفسیر القرآن، ج ۱: ۵۵۷) و ثبات قدم در جمیع دستورات دینی از عقاید حقه و اخلاق فاضله و اعمال صالحه (تفسیر اُطیب البیان، ج ۷: ۱۳۳). از بررسی لغوی و تفسیری برمی‌آید مفهوم «مقاومت» در حقیقت ترجمان واژه «استقامت» و واجد بار معنایی و مفهوم جامع قرآنی آن است. میان این دو واژه ارتباط تنگاتنگ و معناداری وجود دارد و جانشینی هر یک از آن دو خللی در معنا و مفهوم آن ایجاد نمی‌کند. «مقاومت» و «استقامت» هر دو یک حقیقت را دنبال می‌کنند و آن ایستادگی و باقی ماندن بر مسئله‌ای تا حق آن کاملاً ادا و تمام آثار آن ظاهر شود (زاهدی تیر و آمین ناجی، ۱۳۹۸: ۲۲۳-۲۲۴). علاوه بر اینکه، از کاربردهای واژه مقاومت در فرهنگ‌های لغت چنین برمی‌آید که مقاومت به رویارویی در میدان جنگ محدود نیست، بلکه هر نوع مقاومت و پایداری در برابر عوامل برهم زننده تعادل و توازن؛ خواه این عامل درونی باشد مانند امیال نفسانی یا بیرونی اشغالگری را شامل می‌شود (آذرنوش، ۱۳۸۳: ماده قام).

۲-۱. معنی اصطلاحی مقاومت

مقاومت، سیاست و سلوکی ممتد است و نه حادثه یا لحظه، بلکه کاری تمدنی و فراگیر و مستمر و متکامل و مستقل در رویارویی با مبارزه‌طلبی‌ها، دشمنی‌ها و

تجاوزگری‌ها یا هر چیز دیگری است که بر هم زننده تعادل و توازن باشد (میرقاردی و کیانی، ۱۳۹۱: ۷۱). در واقع، مقاومت یک فرهنگ راهبردی است که وضعیتی را به وجود می‌آورد که واکنشی را به صورت یک عنصر ثابت، در اتخاذ راهبرد سیاسی عملی در برابر بیگانگی، نشان می‌دهد. بر این اساس، مقاومت مجموعه سیاست‌هایی است که بازیگر مقابل را از تهاجم یا استمرار آن باز می‌دارد (محمدی سیرت و نادری اصل، ۱۴۰۲: ۲۲۱). به تعبیر دیگر، مقاومت را می‌توان به مجموعه‌ای از واکنش‌هایی اطلاق کرد که ممکن است به شکل تدابیر اجرایی و بازدارنده باشد و گروه یا سازمان یا فردی در رویارویی با تهدیدها و خطرهای تجاوزهای خارجی یا داخلی با آن روبه‌رو می‌شود (مطلق و رفقه، ۲۰۰۹: ۲۰-۲۱).

آیت‌الله خامنه‌ای درباره معنای مقاومت فرمودند: «معنای مقاومت این است که انسان یک راهی را انتخاب کند که آن را راه حق می‌داند، راه درست می‌داند و در این راه شروع به حرکت کند و موانع نتواند او را از حرکت در این راه منصرف کند و او را متوقف کند؛ این معنای مقاومت است. فرض کنید یک وقت در یک جاده‌ای انسان به یک مسیلی برخورد می‌کند، به یک حفره‌ای برخورد می‌کند، یا در حرکت در کوهستان که می‌خواهد مثلاً به قلّه کوه برسد، به یک صخره‌ای برخورد می‌کند؛ بعضی‌ها وقتی که برخورد می‌کنند به این صخره یا به این مانع یا به این دزد یا به این گرگ، برمی‌گردند، از ادامه راه منصرف می‌شوند؛ بعضی نه، نگاه می‌کنند ببینند راه دُور زدن این صخره چیست، راه مقابله با این مانع کدام است، آن راه را پیدا می‌کنند یا مانع را برمی‌دارند یا با یک شیوه عاقلانه از مانع عبور می‌کنند؛ مقاومت یعنی این» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۰۳/۱۴). آیت‌الله خامنه‌ای در ادامه سخنانشان با تأکید بر اینکه مقاومت دارای پشتوانه قوی منطقی، عقلانی، علمی و دینی است، در این باره فرمودند: «مقاومت، واکنش طبیعی هر ملت آزاده و با شرف در مقابل تحمیل و زورگویی است؛ دلیل دیگری لازم ندارد. هر ملتی که برای شرف خود، برای هویت خود، برای انسانیت خود ارزش قائل است، وقتی ببیند یک چیزی را می‌خواهند به او تحمیل بکنند، مقاومت می‌کند؛ امتناع می‌کند؛ ایستادگی می‌کند ... [زیرا] مقاومت موجب عقب‌نشینی دشمن می‌شود، بر خلاف تسلیم. وقتی که دشمن به شما زور می‌گوید، اگر شما یک قدم به عقب برداشتید، او جلو می‌آید؛ بدون تردید.

راه اینکه او جلو نیاید، این است که شما بایستید. ایستادگی و مقاومت کردن در مقابل زیاده‌خواهی دشمن و زورگیری دشمن و باج‌خواهی دشمن، راه جلوگیری از پیش آمدن او است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۰۳/۱۴). [بنابراین] «مقاومت، تنها با استحکام بخشیدن به بنیان‌ها صورت می‌گیرد. هر سیل بنیان‌کنی وقتی به یک صخره استوار برسد، نمی‌تواند در آن اثر بگذارد. ما باید خود را استوار و مستحکم کنیم و بنیان‌های فرهنگی و اقتصادی و سیاسی خود را استحکام ببخشیم. هر کاری که در جهت استحکام بخشیدن باشد، مقدّس و خوب و مورد اجر و ثواب الهی است. هر چیزی که در جهت متزلزل کردن این پایه‌ها و بنیان‌ها باشد، بد است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۱/۰۳/۰۷).

۱-۳. معنای مقاومت اسلامی

مقاومت در گفتمان اسلامی، به معنای دفاع، ایستادگی، تسلیم خواسته طرف مقابل نشدن و تلاش در جهت تحقق بخشی به اراده خویشتن، مفهوم وسیع است که در همیشه تاریخ بشر و در همه عرصه‌ها و حتی در دو جبهه حق و باطل وجود داشته و دارد. مقاومت حق در برابر باطل و یا باطل در مقابل حق. اما آنجا که این مقاومت، بر اساس آموزه‌های اسلامی شکل می‌گیرد، منظور مقاومت اسلامی است. مقاومت اسلامی در اصطلاح، دو مفهوم عام و خاص را در بردارد: مفهوم عام، شامل هر نوع مقاومتی که بر اساس آموزه‌ها و احکام دین توسط یک مسلمان و یا گروهی از مسلمانان در مقابله با تهاجم دشمن اسلام و مسلمانان در هر مکان و هر زمان شکل می‌گیرد؛ اما در مفهوم خاص که شامل عبارت «محور مقاومت اسلامی» است، عبارت است از مقاومت کشورها، سازمان‌ها، گروه‌ها و افراد، بر اساس اسلام در برابر تهاجم نظام سلطه و متحدان آن که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و همسو با این انقلاب، در سطح منطقه و با محوریت مسئله فلسطین و مقاومت در برابر تجاوزات اسرائیل تبلور یافت. در سال‌های بعد نیز مقاومت در برابر تجاوزات آمریکا و متحدان آن نیز بر آن افزوده شد (هدایتی شهیدانی و بابایی، ۱۴۰۰: ۲۵).

آیت‌الله خامنه‌ای در این باره فرمودند: «مقاومت، یک ایمان است؛ یک تفکر است؛ یک تصمیم قلبی و قطعی است؛ مقاومت یک مکتب است، یک مکتب اعتقادی است.

چیزی که ایمان یک عده مردم است، چیز قراردادی نیست؛ این با فشار آوردن نه فقط ضعیف نمی‌شود بلکه قوی‌تر می‌شود ... وقتی جنایات سبّانه دشمن را می‌بینند، آن کسانی که تردید داشتند که باید مقاومت کرد یا نه، از تردید بیرون می‌آیند و می‌فهمند که جز با سینه سپر کردن در مقابل ستمگر و ظالم و زورگو، نمی‌شود انسان راه خودش را ادامه بدهد؛ باید بایستد، باید مقاومت کند؛ [بنابراین] مقاومت به معنای ایستادگی در مقابل سلطه آمریکا و هر سلطه‌گر دیگری است؛ این معنای مقاومت است. مقاومت به معنای مبارزه با وابستگی به این قدرت‌ها است؛ مقاومت یعنی ملت‌ها نوکر قدرت برتری مثل آمریکا و امثال این‌ها نشوند؛ این معنای مقاومت است. مقاومت به این معنا، در باور ملت‌های منطقه ریشه دارد ... ریشه مقاومت، در ایمان ملت‌ها و باور آن‌ها است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۳/۰۹/۲۱). بنابراین، «مقاومت اسلامی» به آن نوع از شیوه پایداری و استقامت در تعالیم اسلامی اطلاق می‌شود که بروز قدرت ایمان و جهاد و توکل در سرلوحه آن قرار دارد و مردم با ایمان و متصف به اخلاق اسلامی و عدالت‌نگری برای ایستادگی و مقابله با دشمن خارجی یعنی ظالمان و مستکبران آن را به کار می‌گیرند و در این راستا، حمایت از مظلومان و مستضعفان در رأس اقدامات آن‌ها قرار دارد. به دیگر سخن، مقاومت اسلامی یک نظام فکری و عملی است که بر اصول اعتقادی نظیر ایمان به خدا، عدالت‌خواهی، نفی سلطه‌پذیری، دفاع از حقوق مظلومان و ایستادگی و پایداری در برابر ظلم، تجاوز و هرگونه فشارها و تهدیدهای دشمنان استوار است.

۱-۴. مقاومت در قرآن

در قرآن کریم به صراحت واژه «مقاومت» به کار برده نشد، بلکه «مقاومت» در فرهنگ اسلامی واژه‌ای بومی‌سازی شده است که ریشه قرآنی دارد (زاهدی تیر و آمین ناجی، ۱۳۹۸: ۲۲۲). مقاومت اسلامی در قرآن کریم شامل استقرار حکومت اسلامی؛ دفاع از نظام اسلامی مستقر؛ بازدارندگی دشمن از اقدامات نظامی، سیاسی و اقتصادی علیه امت اسلامی؛ دفاع از مستضعفان؛ تأمین امنیت و آزادی دینی و عدالت اجتماعی است که به هم پیوسته‌اند و یک حقیقت را شکل می‌دهند (علیزاده، ۱۴۰۳: ۸۹) و نکته مهم آنکه مقاومت از نظر اسلام امری دائمی است و برای رسیدن به هدف باید

صبر و استقامت کرد تا به آن دست یافت (قاسمی، ۱۴۰۱: ۳۲۱). اساسی‌ترین آیه‌ای که مردم را برای آمادگی در شرایط صلح و دفاع و همچنین مقاومت در شرایط بحران و جنگ ترغیب می‌کند، آیه ۶۰ سوره انفال است که می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُوا اللَّهَ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ، وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَوْفَ إِلَيْكُمْ، وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ». و هرچه در توان دارید از نیرو و اسب‌های آماده بسیج کنید، تا با این [تدارکات]، دشمن خدا و دشمن خودتان و [دشمنان] دیگری را جز ایشان که شما نمی‌شناسیدشان و خدا آنان را می‌شناسد- بترسانید و هر چیزی در راه خدا خرج کنید، پاداشش به خود شما بازگردانیده می‌شود و بر شما ستم نخواهد رفت. «آیاتی که بر «مقاومت» و یا «استقامت» دلالت دارند را به دو دسته کلی می‌توان تقسیم کرد:

الف. آیاتی که دستور به مقاومت داده است (یعنی صریح‌ترین آیه‌هایی که در مورد استقامت و پایداری بر دین در مقابل دشمنان اشاره دارد):

۱. سوره هود، آیه ۱۱۲: «فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا: پس (ای پیامبر) همان‌گونه که مأمور شده‌ای، استوار باش و (نیز) هر کس که با تو، به سوی خدا آمده است، و سرکشی نکند.»

۲. سوره شورا، آیه ۱۱۵: «فَلِذَلِكَ فَادَعُ وَاَسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ: پس (ای پیامبر) تو همه را (به دین اسلام و کلمه توحید) دعوت کن و چنانکه مأموری پایداری کن و پیرو هوای نفس مردم مباش.»

۳. سوره یونس، آیه ۸۹: «فَاسْتَقِمْ وَاَسْتَقِمْ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ: پس ایستادگی کنید و از شیوه نادانان پیروی نکنید.»

۴. سوره فصلت، آیه ۶: «أَتَمَّا إِلَهُكُمْ إِلَهًا وَاحِدًا فَاسْتَقِمْوا إِلَيْهِ: قطعاً خدای شما یکتا است. پس بدون انحراف به سوی او رو کنید.»

ب. آیاتی که در آن‌ها از آثار مقاومت سخن گفته است:

۱. سوره احقاف، آیه ۱۳ (عدم بیم و اندوه): «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ: همانا کسانی که گفتند: پروردگار ما تنها خداست،

- سپس (بر ایمان و گفته خود) پایداری کردند، هیچ بیمی بر آنان نیست و اندوهگین نخواهند شد.»
۲. سوره جن، آیه ۱۶ (فزون‌ی ارزاق مادی و وفور نعمت و آبادی و عمران): «وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا: و اگر بر طریق (حق) استقامت کنند، آنان را با آبی فراوان سیراب می‌کنیم.»
۳. سوره عنکبوت، آیه ۶۹ (افزایش هدایت و توفیق در خیرات و حسنات): «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا: کسانی که در راه ما جهاد کنند ما راه ایمان را به ایشان نشان می‌دهیم و هدایت‌شان می‌کنیم.»
۴. سوره فتح، آیه ۱۸ (بیعت و وفاداری نسبت به رهبر، رمز دریافت الطاف دنیوی و اخروی): «لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يَبِيعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا: همانا خداوند از مؤمنان راضی شد، آنگاه که (در حدیبیه) زیر آن درخت با تو بیعت کردند، پس خداوند آنچه را در دل‌هایشان (از ایمان و صداقت) بود، دانست، بنابراین آرامش را بر آنان نازل کرد و پیروزی نزدیکی را پاداش آنان قرار داد.»
- آیت‌الله خامنه‌ای درباره مقاومت در نگاه قرآن فرمودند: «خداوند متعال در آیات مکرر قرآن این وعده را داده است که اهل حق، طرفداران حق، پیروز نهایی‌اند؛ آیات فراوان قرآن بر این معنا دلالت می‌کند. ممکن است قربانی بدهند؛ اما در نهایت شکست نمی‌خورند؛ آن‌ها پیروز هستند در این صحنه؛ قربانی دارند اما ناکامی ندارند. از مثال‌های آیات کریمه قرآن، من دو سه آیه را اینجا ذکر می‌کنم؛ جوان‌های عزیزی که اهل قرآنند، به این‌ها مراجعه کنند، روی آن‌ها فکر کنند. آم یُریدونَ کیداً فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ^۱؛ خیال می‌کنند دارند زمینه‌سازی می‌کنند، توطئه برای جبهه حق و مقاومت درست می‌کنند، [اما] نمی‌دانند که توطئه علیه خود آن‌ها دارد چیده می‌شود طبق طبیعت و سنت الهی. آیه دیگر: «وَأَنْ تَرِيدُوا أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعَفُوا فِي الْأَرْضِ»^۲ تا آخر آیه. آیه دیگر: «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يَثْبُتْ أَقْدَامُكُمْ»^۳؛ آیه دیگر:

^۱. سوره طور، آیه ۴۲: «یا می‌خواهند نیرنگی بزنند؟ ولی آنان که کافر شده‌اند، خود دچار نیرنگ شده‌اند.»

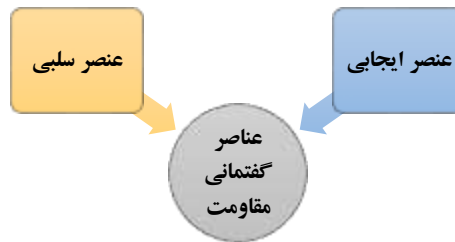
^۲. سوره قصص، بخشی از آیه ۵: «و خواستیم بر کسانی که در آن سرزمین فرودست شده بودند منت نهمیم ...»

^۳. سوره محمد، بخشی از آیه ۷: «... اگر خدا را یاری کنید یاری‌تان می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد.»

وَ لَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ^۱. آیات فراوان قرآن همه همین عاقبت را نوید می‌دهند به آن کسانی که در راه مقاومتند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۰۳/۱۴).

۱-۵. عناصر گفتمانی مقاومت

عناصر گفتمانی مقاومت اسلامی را می‌توان در دو دسته طبقه بندی کرد؛ یک بخش نفی یا سلبی است و بخش دیگر اثباتی و ایجابی.

شکل ۱: عناصر گفتمانی مقاومت اسلامی

عناصر سلبی: مهم‌ترین عنصر سلبی گفتمان مقاومت، نفی استکبار و نفی سلطه بیگانگان بر سرنوشت سیاسی و اجتماعی مسلمانان است. عنصر سلبی مقاومت اسلامی را می‌توان در آیات زیر برداشت کرد: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (سوره نساء: ۱۴۱): و خداوند هرگز راهی برای سلطه کفار بر مسلمانان قرار نداده است. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ» (سوره نساء: ۱۴۴): ای کسانی که ایمان آورده‌اید، کافران را به جای مؤمنان دوست و سرپرست خود نگیرید.»

یک بُعد مهم انقلاب اسلامی نفی استبداد بود. انقلاب اسلامی برای مستضعفین است؛ ولی بر اساس آموزه‌های اسلام باید با استضعاف هم مبارزه کرد و آن را از بین برد، نه اینکه با مستضعفین ستیزه کرد. نفی تبعیض و خشونت ساختاری در نظام بین‌الملل، نفی توسعه‌طلبی و زیاده‌خواهی و تجاوزطلبی در روابط بین‌الملل نیز باز به بعد سلبی نظریه مقاومت برمی‌گردد.

۱. سوره حج، بخشی از آیه ۴۰: «... و قطعاً خدا به کسی که [دین] او را یاری می‌کند، یاری می‌دهد...»

عنصر ایجابی: مهم‌ترین وجوه ایجابی گفتمان مقاومت که در مرکز این نظریه قرار دارد، عبارت است از عدالت‌خواهی و حق‌طلبی، اسلام‌خواهی، صلح‌طلبی، عزت‌طلبی و اقتدار، استقلال‌طلبی، آزادی‌خواهی، معنویت‌گرایی، حکمت و عقلانیت‌گرایی، مصلحت‌گرایی، آرمان‌گرایی و واقع‌بینی (کریمی، ۱۳۹۶: ۲). به هر جهت، عناصر مذکور نظریه مقاومت را به‌عنوان یک نوع نظریه آرمان‌گرایانه و واقع‌بینانه مطرح می‌کند، زیرا در این نظریه آرمان‌هایی هست و هم‌زمان به یک واقعیت‌هایی هم توجه می‌شود. عنصر ایجابی مقاومت اسلامی را می‌توان در آیات زیر برداشت کرد: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (سوره حدید: ۲۵): همانا ما پیامبرانمان را با معجزات و دلایل آشکار فرستادیم و همراه آنان کتاب (آسمانی) و وسیله سنجش فرو فرستادیم تا مردم به دادگری برخیزند. «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَ لَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ» (سوره آل عمران: ۶۴): بگو: ای اهل کتاب، به سوی سخنی بیایید که میان ما و شما مشترک است. جز آنکه خداوند را نپرستیم و چیزی را شریک او قرار ندهیم و بعضی از ما بعضی دیگر را به‌جای خدا ارباب نگیرد. پس اگر (از این پیشنهاد) سر باز زدند، بگویید: گواه باشید که ما مسلمان و تسلیم‌خدااییم.»

۲. پیشینه پژوهش

در زمینه تفکر مقاومت مطالعات متعددی انجام شده، لکن پژوهشی خاص با عنوان روش گسترش فرهنگ مقاومت در جهان مورد بررسی قرار نگرفته است. برای نمونه چند مورد از آن مطالعات در پیشینه پژوهش به شرح زیر ارائه خواهد شد.

آدمی و کشاورز (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان: «جایگاه مجموعه امنیتی محور مقاومت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» بیان کرده‌اند وابستگی ضریب امنیتی منطقه و جمهوری اسلامی به امنیت محور مقاومت و افزایش قدرت محور مقاومت در نتیجه افزایش امنیت ایران و منافع ملی پرداخته است.

مهدی‌پور (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان: «بررسی ابعاد و پیامدهای راهبرد مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای» به بررسی چیستی راهبرد مقاومت، ابعاد، زمینه‌ها،

قدرت‌طلبی نظام سلطه می‌پردازد و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای را در مورد اندیشه مقاومتی تبیین می‌کند.

صالح اصفهانی و دیگران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان: «الگوی جبهه مقاومت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای» معتقدند جبهه مقاومت برای دستیابی به اهداف خود و همچنین همسو نمودن ملت‌ها و دولت‌های منطقه با انقلاب اسلامی، نیازمند یک الگوی منسجم و کارآمد است تا با بهره‌گیری از آن بتواند پیچیدگی‌های محیط خود را مدیریت نماید. بر این اساس در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای جبهه مقاومت در ابعاد و مؤلفه‌های: ارکان (رهبران، دولت‌ها، ملت‌ها، وحدت و ...)، مبانی و جهت‌سازها (آرمان، اندیشه، مکتب، اصول و ...)، عوامل پیش‌برنده (توان و آمادگی دفاعی، استحکام ساخت درونی و ...)، موانع و چالش‌ها (نفوذ، نفاق، نابسامانی داخلی، استبداد، استکبار و ...)، اهداف مقاومت (دولت‌سازی، رهبری‌سازی و ...) دستیابی به استقلال و عزت دولت‌ها و ملت‌های جبهه مقاومت، اعتمادسازی، بازدارندگی و کاهش حضور نظامی استکبار در کشورهای محور مقاومت و سرانجام پیروزی مقاومت را تسهیل می‌نماید.

صفرپور و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان: «واکاوی چگونگی عوامل مؤثر بر محور مقاومت در سیاست‌های منطقه‌ای در غرب آسیا (اهداف و منافع)»، بیان کرده‌اند جمهوری اسلامی ایران، حزب‌الله لبنان، گروه‌های مقاومت در فلسطین، انصارالله در یمن، مردم عراق، سوریه و بحرین، از شناخته شده‌ترین اجزا و اعضای محور مقاومت اسلامی در منطقه هستند. این پژوهش این سؤال را مطرح کرده است که محور مقاومت چگونه منافع آمریکا در غرب آسیا را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟ برای پاسخ‌دهی به این سؤال دو فرضیه عنوان گردید که: محور مقاومت مانع تحقق منافع و اهداف آمریکا در غرب آسیا شده است و عملکرد آن به‌عنوان قدرت منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای باعث تقویت مفهوم مقاومت شد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که هدف آمریکا در منطقه غرب آسیا نه تنها مبارزه با تروریسم نیست، بلکه با حمایت از گروه‌های افراطی در سوریه خواهان ساقط کردن دولت بشار اسد و فشار به جمهوری اسلامی ایران و همچنین فروپاشی محور مقاومت است.

درگاهی (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان: «چیستی راهبرد مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و تحلیل مبانی عقلی آن از منظر فقه سیاسی»، بیان کرده است موضوع مقاومت، آموزه‌های الزامی در تنظیم و مدیریت نحوه مواجهه با غیرمسلمانانی است که خوی استکباری و استعماری‌شان مُستلزم ظلم و سلطه‌گری و دشمنی با اسلام و مسلمانان و دولت اسلامی است و این موضوعی است که کمتر مورد توجه فقها قرار گرفته و برای اولین بار به صورت خاص و مستقل آیت‌الله خامنه‌ای در سالگرد ارتحال امام خمینی به تاریخ ۱۳۹۸/۰۳/۱۴ به آن اشاره کرده و در ادبیات سیاسی بین‌المللی مطرح شده و به تبیین آن پرداخته است.

همان‌گونه که ملاحظه شد بیشتر آثار موجود، بر اهداف، راهبردها، ابعاد، موانع و چالش‌های مقاومت تمرکز کرده‌اند، مزیت این پژوهش خلأ پژوهشی است که وجود داشت. آنچه کمتر یا اصلاً بررسی نشده، این است که چگونه فرهنگ مقاومت می‌تواند گسترش یابد و جهانی شود و چه روش‌ها و سازوکارهای عملی برای بسط این فرهنگ وجود دارد. بنابراین مزیت پژوهش، نسبت به آثار پیشین عبارت است از: الف. نوآوری در موضوع: به‌جای تمرکز صرف بر تحلیل نظری یا ابعاد مقاومت، به روش‌های گسترش فرهنگ مقاومت می‌پردازد؛ ب. کاربردی بودن: این پژوهش می‌تواند به تدوین سیاست‌ها، برنامه‌ها و ابزارهای عملی برای بسط فرهنگ مقاومت در سطح جهانی کمک کند؛ ج. پوشش خلأ علمی: با پرداختن به بُعد مغفول‌مانده (یعنی جهانی‌سازی فرهنگ مقاومت)، پژوهش حاضر در ادبیات موجود جایگاه تازه‌ای می‌گشاید؛ د. بُعد آینده‌نگر: آثار قبلی عمدتاً به وضعیت فعلی یا گذشته پرداخته‌اند، درحالی‌که این پژوهش افق آینده و مسیر جهانی‌سازی را ترسیم می‌کند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت کیفی و به لحاظ روش گردآوری اطلاعات، توصیفی-تحلیلی است. در این شیوه، چرایی و چگونه بودن مسئله و ابعاد آن با جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق تشریح و تبیین شده و سپس با تدوین گزاره‌های تحقیق شامل اهداف و سؤالات تحقیق، توصیف منظم وضعیت گذشته و فعلی حوزه تحقیق و نتیجه‌گیری آن پرداخته است. از این‌رو، در این

پژوهش، ابتدا موضوع، اهداف و سؤال‌های تحقیق مشخص و سپس مفهوم مقاومت و مقاومت اسلامی تبیین شد. آنگاه پس از مطالعه پیشینه تحقیق و مباحث نظری، مقاومت از دیدگاه قرآن و عناصر گفتمانی مقاومت تشریح گردید. در مرحله بعد روش‌های گسترش تفکر مقاومت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در هفت محور شناسایی و استخراج شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و مقالات نشریات استفاده گردید. به‌منظور تعیین اعتبار روش‌های گسترش تفکر مقاومت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، این روش‌ها در اختیار ۸ نفر از خبرگان آشنا با موضوع تحقیق به روش گلوله برفی و کفایت نظری داده‌ها، قرار گرفت و پس از بررسی‌ها به تأیید نهایی این خبرگان رسید.

برای دستیابی به توافق پیرامون مسئله پژوهش، از دیدگاه خبرگان در حوزه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و همچنین پژوهشگران آگاه به بیانات و منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای استفاده شد که خلاصه داده‌های حاصل از آن به این شرح است. مرحله اول شناسایی اولیه گزاره‌ها: جمع‌آوری گزاره‌ها از بیانات ایشان درباره مقاومت همچون ایستادگی در برابر سلطه‌طلبی، هسته‌های مقاومت، ارتش مشترک دفاعی، خودباوری ملت‌ها، الگوسازی از گروه‌ها و چهره‌های مقاومت و ...). مرحله دوم اولویت‌بندی و پالایش: از خبرگان خواسته شد بر اساس اهمیت عوامل به آن‌ها امتیاز دهند. مرحله سوم جمع‌آوری دیدگاه و انتخاب گزاره‌های با اهمیت: دیدگاه‌های خبرگان جمع‌آوری و سپس با حذف گزاره‌های کم اهمیت، عواملی که درجه اهمیت بالاتری داشتند، به‌عنوان روش‌های مهم در مسئله پژوهش از آنان نظرخواهی که مورد اجماع و تأیید مجدد قرار گرفت. نتیجه کلی نشان داد که از دیدگاه خبرگان، شیوه‌های گسترش تفکر مقاومت از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای بیش از همه به جهاد تبیین و گفتمان‌سازی تفکر مقاومت وابسته است. در کنار آن، پشتیبانی از مبارزان و هسته‌های مقاومت، دعوت از ملت‌ها برای مقاومت، ایجاد و توسعه سازمان پیمان دفاعی کشورهای اسلامی، اهتمام به اعتصام جمعی، الگوسازی از گروه‌ها و چهره‌های مقاومت و معرفی سران سازش‌کار و سرنوشت آن‌ها مهم‌ترین شیوه‌های گسترش اندیشه مقاومت در عرصه جهانی به شمار می‌روند.

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. روش‌های گسترش تفکر مقاومت

بر طبق دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای برخی از مهم‌ترین روش‌هایی که موجب بسط و گسترش تفکر مقاومت در عرصه جهانی خواهد شد را می‌توان به شرح زیر نام برد.

۴-۱-۱. گفتمان‌سازی تفکر مقاومت

گفتمان‌سازی به معنای فراگیر کردن و عمومیت بخشیدن به یک مفهوم، معرفت و اندیشه در بین مخاطبان است؛ به گونه‌ای که به سبب فضای فکری به وجود آمده، همه در آن فضا می‌اندیشند، درباره آن با یکدیگر حرف می‌زنند و تبادل گفتار و معنا می‌کنند، جهت می‌گیرند، به آن معتقد می‌شوند و طبق آن رفتار و نسبت به آن مطالبه‌گری می‌کنند و سبب تولد و توسعه دانش‌ها می‌شوند. منظور از گفتمان‌سازی مقاومت، مجموعه باورهایی است که با توجه به شرایط اجتماعی و در تعاملات انسانی در قالب مفاهیم و معانی نشانگر ایستادگی و پایداری عرضه و فراگیر می‌شود و با تغییر در نگرش‌ها، زمینه عمل اجتماعی حضور، ایستادگی و بن‌بست‌شکنی و پیشتازی را فراهم می‌آورد و به‌عنوان یک ارزش گسترش می‌یابد (سلیمانی و وفا، ۱۳۹۸: ۳۸).

گفتمان مقاومت مبتنی بر فرهنگ معنویت و عقلانیت و کارآمدی، مردم‌داری و مردم‌یاری و حمایت از مظلومان و مستضعفان جهان است. این گفتمان، عصر جدیدی را نه تنها برای ملت بزرگ ایران، بلکه برای ملت‌های زیر ستم در غرب آسیا مثل ملت مظلوم فلسطین پایه‌گذاری کرد. آموزه‌ها و تجارب دو رخداد بزرگ پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس به دیگر ملت‌های لبنان، فلسطین، سوریه، عراق، یمن و افغانستان منتقل شد. جبهه مقاومت از شرق مدیترانه تا غرب آسیا تحت تأثیر انقلاب اسلامی و آموزه‌های شهدای ایران قدرت گرفت. یعنی فلسفه شهادت و آرمان شهدای دفاع مقدس، جبهه مقاومت را تشکیل داد و محصول و کارکرد جبهه مقاومت شد. شکست رژیم صهیونیستی در جنگ‌های ۳۳ روزه و ۵۵ روزه و هم‌اکنون شکست

در عملیات «طوفان الاقصی»^۱ محصول جبهه مقاومت است، پیروزی انصارالله یمن و بیرون کردن متجاوزین به سرزمین یمن نیز محصول جبهه مقاومت شد. مقاومت ملت و دولت‌های عراق و سوریه قبل از فروپاشی (۸ دسامبر ۲۰۲۴ / ۱۸ آذر ۱۴۰۳) باعث شکست مزدوران آمریکایی و صهیونیستی داعش شد و همچنین مقاومت ملت افغانستان باعث شکست آمریکا در افغانستان و فرار ذلت‌بار آن‌ها شد (مجنون پيله رود، ۱۴۰۳). درحالی‌که دستگاه تبلیغاتی غرب تلاش می‌کند با تولید نظریه و مفاهیم دلخواه خود روحیه سازشکاری و تسلیم را در افکار عمومی جهان تولید و تکثیر کند، تولید ادبیات و مفاهیم مرتبط با نظریه مقاومت می‌تواند به آگاهی مردم و جوانان در کشورهای اسلامی و مظلوم جهان از ایستادگی به‌منزله یک حق در برابر نظام سلطه کمک کند (عبداللهی‌فر، ۱۳۹۷). به همین دلیل است که آیت‌الله خامنه‌ای از جوانان مؤمن انقلابی درخواست کردند تا درباره مقاومت نظریه‌پردازی کنند تا فرایند گفتمان‌سازی حادث شده و جوامع اسلامی و استقلال طلب به این نتیجه برسند که برای تحقق ارزش‌های بلند مدت خود نگاه خود را برپایه توانمندی‌های داخلی تدوین و تنظیم کنند: «نظریه مقاومت در مقابل دشمن قوی پنجه را تبلیغ کنید، ترویج کنید. بعضی تصور نکنند که چون دشمن بمب دارد، موشک دارد، دستگاه‌های تبلیغاتی دارد و از این قبیل، ما عقب‌نشینی [کنیم]؛ نخیر، نظریه مقاومت، یک نظریه اصیل و درست است؛ هم در مقام نظر، هم در مقام عمل؛ از لحاظ نظری و از لحاظ عملی - از هر دو جهت- باید [ترویج شود]. معنای نظری این است که تبیین کنید. شما جوان‌ها خیلی خوب می‌توانید این نظریه مقاومت را تبیین کنید؛ هم در بین خودتان و هم محیطی که در آنجا قرار دارید و هم حتی در ارتباط با کشورهای دیگر و جوان‌های دیگر. نظریه مقاومت را، این را که هدف استکبار سیطره است، هدف استکبار سلطه است، سلطه بر ملت‌ها است، برای همه تبیین کنید، بدانند که هدف استکبار این است. از لحاظ عملی، جریان مقاومت را ما حق جوان‌ها می‌دانیم؛ جوان‌های عراق، جوان‌های سوریه، جوان‌های لبنان، جوان‌هایی در شمال آفریقا،

^۱ طوفانُ الاقصی عملیات نظامی نیروهای حماس علیه رژیم صهیونیستی و در واکنش به جنایات این رژیم در کشتار فلسطینیان و هتک حرمت مسجدالقصی بود. این عملیات در سرزمین‌های اشغالی تحت کنترل رژیم صهیونیستی در ۱۵ مهر سال ۱۴۰۲ (۷ اکتبر ۲۰۲۳) آغاز و تا چندین روز ادامه داشت. در پی این حملات، ابتدا نیروهای حماس برای مقابله با ادامه اشغالگری رژیم صهیونیستی، مناطقی از سرزمین‌های اشغالی را با راکت هدف قرار دادند و پس از آن از زمین، هوا و دریا وارد سرزمین‌های اشغالی شدند. در این عملیات غافلگیرانه تعداد زیادی از صهیونیست‌ها کشته و زخمی و اسیر شدند.

جوان‌هایی در مناطق شبه‌قاره و اطراف آن‌ها، یک مشت جوان‌هایی هستند که در مقابل آمریکا مقاومت می‌کنند، ایستاده‌اند؛ حق این‌ها است، ما حق این‌ها می‌دانیم؛ تقویت این جریان‌ها به معنای تقویت نظریه مقاومت است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۰۸/۱۲). «همه سخن جمهوری اسلامی ایران که دنیای استکبار را نگران و خشمگین کرده است، دعوت به این مقاومت است: مقاومت در برابر دخالت و شرارت آمریکا و دیگر قدرت‌های متجاوز و به دست گرفتن سررشته آینده دنیای اسلام با تکیه بر معارف اسلامی» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۰/۰۴/۲۸).

۴-۲. پشتیبانی از مبارزان و هسته‌های مقاومت

یکی دیگر از راهکارهای توسعه تفکر مقاومت، پشتیبانی و حمایت از مبارزان و گروه‌های مقاومت است. حمایت از نهضت‌های آزادیبخش و بخصوص محور مقاومت و مبارزات ملت فلسطین و لبنان به‌عنوان یک «گفتمان اسلامی فراگیر» علیه اشغالگری، یکی از خطوط اصولی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را تشکیل می‌دهد که منبعث از «اصول و آرمان‌های انقلاب اسلامی» مردم ایران بوده و در «قانون اساسی»^۱ و «اندیشه‌های بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و آیت‌الله خامنه‌ای» بر آن تأکید شده است. جمهوری اسلامی ایران به علت هویت اسلامی، رعایت و اجرای اصول و آرمان‌های انقلاب اسلامی مبنی بر حمایت دینی از مسلمانان، ایجاد ثبات و امنیت در منطقه غرب آسیا و حفظ امنیت و منافع ملی خویش، اقدام به حمایت از محور مقاومت نموده است. جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر مؤلفه‌هایی همچون منافع ملی و باورها و ارزش‌های انقلابی در سوریه، فلسطین، عراق، یمن و لبنان، به دنبال حفظ ثبات و امنیت در منطقه غرب آسیا و تشکیل اتحادی از گروه‌ها و کشورهای استارهای مشترک است که با آن‌ها به لحاظ دینی، فرهنگی، ارزشی، ایدئولوژیک و هویتی دارای باورها و ایستارهای مشترک است (عباسی و محمودزاده، ۱۴۰۱: ۱۳۳). بنابراین گروه‌های مقاومت در فلسطین، سوریه، یمن، عراق، افغانستان، پاکستان، بحرین و ... در حالی با زورگویی غرب مبارزه و مقابله کرده‌اند که نه تنها از سوی

۱. اصل ۱۵۴ قانون اساسی: جمهوری اسلامی ایران سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می‌داند و استقلال و آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم جهان می‌شناسد. بنابراین در عین خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر، از مبارزه حق‌طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می‌کند.

هیچ دولتی حمایت نمی‌شوند؛ بلکه تحت فشار و انواع مشکلات قرار دارند؛ از این رو تا آنجا که ممکن است باید از این گروه‌ها به هر شکل ممکن حمایت کرد. این حمایت در رشد و تکثیر این گروه‌ها در دیگر کشورها نیز مؤثر خواهد بود. خط مسلم جمهوری اسلامی «أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» (سوره فتح: ۲۹) و تقویت حرکت مقاومت در کشورهای منطقه و پشتیبانی از آنان بدون توجه به مذهب طرف مقابل است؛ چنانکه آیت‌الله خامنه‌ای در این باره فرمودند: «خطرات ناشی از حضور رژیم صهیونیستی هرگز نباید مورد غفلت قرار گیرد و لذا مقاومت باید از همه ابزارهای لازم برای استمرار کار خود برخوردار باشد و در این مسیر، همه ملت‌ها و دولت‌های منطقه و همه آزادی‌خواهان جهان وظیفه دارند نیازهای اساسی این ملت مقاوم را تأمین کنند که بستر اصلی مقاومت، ایستادگی و پایداری ملت فلسطین است که خود فرزندان غیور و مقاوم را پرورش داده است. تأمین نیازهای مردم فلسطین و مقاومت فلسطین، وظیفه‌ای مهم و حیاتی است که همه باید به آن عمل کنیم. در این روند، نباید به نیازهای اساسی مقاومت در کرانه‌ی باختری بی‌توجه بود که اینک بار اصلی انتفاضه مظلوم را بر دوش می‌کشد ... کشورهای اسلامی و عربی و همه جریان‌های اسلامی و ملی، موظفند در خدمت آرمان فلسطین قرار گیرند. حمایت از مقاومت، وظیفه همه ما است و هیچ‌کس حق ندارد در برابر کمک، از آنان انتظار ویژه‌ای داشته باشد. آری، تنها شرط کمک این است که این کمک‌ها در جهت تقویت بنیه مردم فلسطین و ساختار مقاومت هزینه شود. پایبندی به اندیشه ایستادگی در برابر دشمن و مقاومت در همه ابعاد آن، ضامن استمرار این کمک‌ها است. موضع ما نسبت به مقاومت یک موضع اصولی است و ربطی به گروه خاصی ندارد. هر گروهی که در این مسیر استوار باشد، با او همراه هستیم و هر گروهی که از این مسیر خارج شود، از ما دور شده است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۱۲/۰۳). [بنابراین] «همه دنیای اسلام هم باید به این‌ها کمک کنند؛ همه ملت‌های مسلمان باید از فلسطینی‌ها پشتیبانی کنند و حمایت کنند؛ این علاج است. البته عقیده من این است که سازمان‌های مسلح فلسطینی خواهند ایستاد، مقاومت را ادامه خواهند داد؛ راهش مقاومت است. این مقاومت خوشبختانه امروز در منطقه غرب آسیا مخصوص فلسطین نیست، در یک دایره وسیع‌تری از فلسطین این مقاومت وجود دارد و روزبه‌روز

ان‌شاءالله این مقاومت بیشتر خواهد شد. و ما به‌عنوان نظام جمهوری اسلامی وظیفه خودمان را پشتیبانی از گروه‌های مبارز فلسطینی می‌دانیم و هر جور بتوانیم، هر مقدار بتوانیم، با همه وجود از آن‌ها پشتیبانی خواهیم کرد؛ این خواست نظام جمهوری اسلامی و خواست ملت ایران است. ان‌شاءالله آن‌ها تقویت خواهند شد و دشمنشان را به ضعف خواهند کشاند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۱۱/۱۶). ایشان در مناسبتی دیگر مجدداً در این باره تأکید فرمودند: «ما تا آنجایی که برایمان امکان داشته باشد، از گروه‌های مقاومت حمایت و پشتیبانی هم می‌کنیم، از کار آن‌ها تمجید هم می‌کنیم» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۳/۰۱/۰۱).

۳-۴. دعوت از ملت‌ها برای مقاومت

دعوت از ملت‌ها برای مقاومت یکی دیگر از شیوه‌های گسترش فکر مقاومت است. زیرا، در میان راهکارهای مواجهه با نظام سلطه و ظالمان، «مقاومت» یکی از کم‌هزینه‌ترین راهکارهاست که در عین حال پرفایده هم است: «ایستادگی کردن ممکن است هزینه‌ای داشته باشد؛ اما دستاوردهای بسیار بزرگی دارد که صدها برابر آن هزینه برای ملت‌ها ارزش دارد؛ اما تسلیم شدن در مقابل دشمن عنود و لجاج و خبیث، جز لگدمال شدن، جز ذلیل شدن، جز بی‌هویت شدن هیچ اثری ندارد؛ این را بایستی همه بدانند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۰۴/۰۹). آیت‌الله خامنه‌ای نه تنها ملت ایران را به ایستادگی در برابر دشمنی‌های استکبار فرا می‌خواند، بلکه با الهام از قرآن و تعالیم اسلام، همه مسلمانان را به مقاومت در برابر نظام سلطه و ایستادگی در برابر استکبار ترغیب می‌کنند: «امروز در منطقه ما، منطقه غرب آسیا، کلمه مشترک ملت‌ها مقاومت است؛ مقاومت را همه قبول دارند. البته بعضی جرئت می‌کنند وارد میدان مقاومت بشوند، بعضی جرئت نمی‌کنند؛ اما آن کسانی هم که جرئت می‌کنند کم نیستند. همین شکست‌هایی که در این چند سال، آمریکایی‌ها در عراق و در سوریه و در لبنان و در فلسطین و مانند این‌ها داشتند، محصول مقاومت گروه‌های مقاومت است. جبهه مقاومت، امروز یک جبهه قوی است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۰۳/۱۴). «ما همگان را به حضور فعال برای شکست این کید و مکر دشمن فرا می‌خوانیم و به حول و قوه الهی آن را و همه ترفندهای دیگر جبهه استکبار

را در برابر همت و ایمان جبهه مقاومت، محکوم به شکست می‌دانیم» (خامنه‌ای، مکتوبات، ۱۳۹۸/۰۵/۱۴).

از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای دعوت از ملت‌ها به مقاومت نه به معنای جنگ‌طلبی، بلکه به معنای ایستادگی آگاهانه در برابر ظلم، تحقیر و سلطه بیگانگان است. ایشان معتقدند ملت‌ها اگر روحیه مقاومت را در خود تقویت کنند، می‌توانند بر ظرفیت‌های درونی خویش تکیه کرده و مسیر استقلال، پیشرفت و عزت را بپیمایند. چنانکه فرموده است: «مقاومت، واکنش طبیعی هر ملت آزاده و باشرف در مقابل تحمیل و زورگویی است ... هر ملتی که برای شرف خود، برای هویت خود، برای انسانیت خود ارزش قائل است، وقتی ببیند یک چیزی را می‌خواهند به او تحمیل بکنند، مقاومت می‌کند، امتناع می‌کند، ایستادگی می‌کند... مقاومت موجب عقب‌نشینی دشمن می‌شود، بر خلاف تسلیم. وقتی که دشمن به شما زور می‌گوید، اگر شما یک قدم به عقب برداشتید، او جلو می‌آید؛ بدون تردید. راه اینکه او جلو نیاید، این است که شما بایستید. ایستادگی و مقاومت کردن در مقابل زیاده‌خواهی دشمن و زورگیری دشمن و باج‌خواهی دشمن، راه جلوگیری از پیش آمدن او است؛ پس صرفه با مقاومت است ... تجربه خود ما در جمهوری اسلامی همین را نشان می‌دهد ... هر جا ما ایستادگی کردیم و مقاومت کردیم، توانستیم پیش برویم؛ هر جا تسلیم شدیم و طبق میل طرف مقابل حرکت کردیم، ضربه خوردیم» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۰۳/۱۴).

از منظر ایشان، مقاومت تنها جنبه نظامی ندارد؛ بلکه شامل مقاومت فرهنگی، اقتصادی و سیاسی نیز می‌شود. ملت‌هایی که در برابر نفوذ فرهنگی بیگانگان، تحریم‌های اقتصادی یا فشارهای سیاسی ایستادگی می‌کنند، موفق خواهند بود: «مقاومت وقتی گفته می‌شود، فوراً ذهن می‌رود به مقاومت نظامی و امنیتی و امثال این‌ها. خب بله، آن هم قطعاً مقاومت است؛ اما بالاتر از آن، مقاومت فرهنگی است. حصار فرهنگی، خاک‌ریز فرهنگی در کشور اگر سست باشد، همه‌چیز از دست خواهد رفت، قدرت‌های بزرگ مثل گرگ‌های درنده‌ای هستند؛ همه بر یک اصل متفق بودند و آن، دستیابی به قدرت و زورگویی نسبت به مردم و ملت‌های ضعیف و حکومت‌های ضعیف و اجتماعات گوناگون عالم و غارت منابع مالی و اقتصادی آن‌ها و تجمیع روزافزون قدرت برای خودشان است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۰۵/۳۱).

لذا از آنجایی که «هدف مقاومت عبارت است از رسیدن به نقطه بازدارندگی. هم در اقتصاد، هم در مسائل سیاسی کشور، هم در مسائل اجتماعی، هم در مسائل نظامی باید به نقطه‌ای برسیم که این نقطه بازدارنده باشد، یعنی بتواند جوری خود را نشان بدهد که دشمن را از تعرض... در همه زمینه‌ها منصرف کند؛ دشمن ببیند فایده‌ای ندارد... [چرا که] اندیشه مقاومت، قدرتمندترین سلاح یک ملت است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۰۳/۱۴). آیت‌الله خامنه‌ای در ادامه بیاناتش چند شرط را برای استمرار حرکت موفقیت‌آمیز در برابر دشمنان در عرصه مقاومت بیان کردند که ملت‌ها با الگوگیری از آن می‌توانند توفیق پیدا کرده و پیش بروند. چنانکه فرمودند: مواجهه ما با مسائل و دشمنان باید «شجاعانه باشد نه مرعوبانه»، «امیدوارانه باشد نه مأیوسانه»، «مبتکرانه باشد نه منفعلانه» و «عاقلانه و خردمندانه باشد نه هیجانی، احساساتی و سطحی.»

در مجموع آنکه، در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، «دعوت ملت‌ها به مقاومت» مفهومی چندبعدی است که ابعاد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی را در بر می‌گیرد. این دعوت در اصل تأکید بر ضرورت ایستادگی ملت‌ها در برابر سلطه‌جویی و فشار قدرت‌های استکباری است، اما صرفاً به عرصه سیاست محدود نمی‌شود؛ بلکه بر بنیان‌های فرهنگی و اعتقادی استوار است. ایشان مقاومت را راهبردی می‌دانند که ملت‌ها را به خودباوری، اتکا به توانمندی‌های بومی و حفظ استقلال فرا می‌خواند و بدین وسیله آنان را از وابستگی و سلطه‌پذیری رها می‌سازد. از منظر ایشان، مقاومت علاوه بر مقابله با ظلم و بی‌عدالتی، نگاهی آینده‌نگر و سازنده دارد که مسیر دستیابی به عزت، پیشرفت و عدالت اجتماعی را هموار می‌کند. همچنین، دعوت به مقاومت مبتنی بر همبستگی فراملی و تشکیل جبهه‌ای جهانی از ملت‌های آزادی‌خواه است تا بتوانند در برابر نظام سلطه ایستادگی کنند.

۴-۴. ایجاد و توسعه سازمان پیمان دفاعی کشورهای اسلامی

در عصر کنونی، مهم‌ترین فرآیند سیاسی در ارتباط با جوامع اسلامی به خصوص کشورهای غرب آسیا، همکاری و همگرایی میان دولت‌های اسلامی است. زیرا اگر جوامع اسلامی و پیروان مذاهب مختلف اسلامی راهکارهای همگرایی و وحدت

حقیقی را سرلوحه رفتار خود قرار دهند، بی‌تردید خواهند توانست با اتحاد و یک دلی در مقابل دشمنان اسلام و مسلمانان ایستادگی نموده و از موقعیت و جایگاه سرزمینی و جغرافیایی و نیز منافع خود صیانت کنند (جعفری و کلانی، ۱۴۰۳: ۳). در این راستا، یکی از راهکارهای همگرایی و اتحاد حقیقی برای ایجاد امنیت در جوامع اسلامی و حفاظت از جان، مال و ناموس مسلمانان «تشکیل و توسعه هسته‌های مقاومت» است. همان‌گونه که بنیان‌گذار جمهوری اسلامی حضرت امام خمینی^(ع) در پیام مهم دوم آذرماه سال ۱۳۶۷ درباره ابعاد جهانی و گستره عظیم بسیج فرمودند: «باید بسیجیان جهان اسلام در فکر ایجاد حکومت بزرگ اسلامی باشند و این شدنی است، چرا که بسیج تنها منحصر به ایران اسلامی نیست، باید هسته‌های مقاومت را در تمامی جهان به وجود آورد و در مقابل شرق و غرب ایستاد» (صحیفه امام، ج ۲۱: ۱۹۵). علاوه بر اینکه پیش‌تر از آن نیز تشکیل «ارتش مشترک دفاعی اسلامی» به عبارتی «سازمان پیمان دفاعی کشورهای اسلامی» را ضرورتی مهم برای مقابله با سیاست‌های سلطه‌جویانه قدرت‌های استعماری مورد تأکید قرار دادند و فرمودند: «اگر ان‌شاءالله آن وحدت بین مسلمین و دولت‌های کشورهای اسلامی که خداوند تعالی و رسول عظیم‌الشأنش خواسته‌اند و امر به آن و اهتمام در آن فرموده‌اند حاصل شود، دولت‌های کشورهای اسلامی با پشتیبانی ملت‌ها می‌توانند یک ارتش مشترک دفاعی بیش از صد میلیونی تعلیم دیده ذخیره و یک ارتش ده‌ها میلیونی زیر پرچم داشته باشند، که بزرگ‌ترین قدرت را در جهان به دست آورند و اکنون که این حاصل نیست، دولت‌های اسلامی منطقه و حواشی آن می‌توانند یک ارتش ذخیره ده‌ها میلیونی و یک ارتش بیش از ده میلیونی تحت پرچم برای دفاع از کشورهای اسلامی داشته باشند، که این نیز فوق قدرت‌ها است. و امید است دولت‌های منطقه، با قطع نظر از زبان و نژاد و مذهب، فقط تحت پرچم اسلام در این امر فکر کنند و طرح آن را بریزند و از ننگ خضوع در برابر ابرقدرت‌ها نجات یابند، و شیرینی استقلال و آزادی را بچشند. و برای به دست آوردن چنین قدرتی لازم است هر یک از دولت‌ها با تفاهم با ملت خود برای دفاع از کشورشان یک چنین طرح حیات‌بخشی را در دست مطالعه قرار دهند؛ و از کشور اسلامی ایران در این امر که

مدافع کشورهای خود و برادران اسلامی خویش است الهام بگیرند» (صحیفه امام، ج ۱۸: ۹۴).

تشکیل و توسعه هسته‌های مقاومت موجب حداکثرسازی قابلیت راهبردی در برابر تهدیدهای فراگیر و گسترده خواهد شد. چنانکه آیت‌الله خامنه‌ای در این باره فرمودند: «هسته‌های مقاومتی که امام خبرش را داده بود، بشارتش را داده بود، امروز در حال تعیین سرنوشت این منطقه‌اند؛ سرنوشت این منطقه ما را هسته‌های مقاومت دارد تعیین می‌کند؛ یک نمونه‌اش همین «طوفان‌الاقصی» است ... شما امروز ببینید موقعیت فلسطین با بیست سال پیش چقدر تفاوت کرده! بیست سال پیش فلسطین چه بود، امروز چیست؛ حماس بیست سال پیش چه بود، امروز چیست. بله، جغرافیای سیاسی منطقه در حال دگرگونی اساسی است، اما نه به نفع آمریکا، [بلکه] به نفع جبهه مقاومت. بله، نقشه جغرافیای سیاسی غرب آسیا عوض شد، اما به نفع مقاومت؛ مقاومت پیروز شد. امام درست فهمیده بود، درست تشخیص داده بود. هسته‌های مقاومت توانسته‌اند جهت حرکت را به نفع خودشان تغییر بدهند و عوض کنند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۲/۰۹/۰۸).

۴-۵. اهتمام به اعتصام جمعی

بی‌شک امروزه بیش از پیش به وحدت و اتحاد امت اسلامی در برابر تهدیدها و دشمنی‌ها نیاز است. چرا که دشمن این ظرفیت را در میان مسلمانان به خوبی شناسایی کرده و همیشه سعی داشته با ایجاد اختلاف و شکاف، از آن بهره‌برداری کند. پس فهم دشمن از اتحاد بین مسلمانان و تلاش مستمر برای برنامه‌ریزی علیه این اتحاد در دستور کار دشمن بوده و هست. طبق فرمایش قرآن کریم «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (سوره آل عمران، آیه ۱۰۳)، اعتصام جمعی برای دستور قطعی اسلام، یک امر اصولی از طریق هم‌افزایی و قوت‌یابی مسلمین جهان است. با اتحاد و انسجام میان مسلمانان، می‌توان دشمنان را عقب‌نشاند و مانع تلاش آن‌ها برای ایجاد تفرقه شد و همین عامل باعث گسترش تفکر مقاومت می‌شود: «اتحاد مسلمانان یک فریضه قطعی قرآنی است؛ این یک چیز دلخواه نیست؛ این را به‌عنوان یک وظیفه باید نگاه کنیم. قرآن دستور داده: وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا؛

یعنی حتّی در اعتصام به حبّل‌الله هم با اجتماع باید این کار را انجام بدهید. وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا؛ این «امر» است دیگر؛ چرا ما این را به یک امر اخلاقی تبدیل می‌کنیم؟ این یک دستور است، یک حکم است که باید بر طبق این عمل کرد؛ علّت اینکه ما در جمهوری اسلامی بر وحدت مسلمین، زیاد تأکید می‌کنیم، این است که فاصله زیاد است. امروز مرتّباً تلاش می‌شود که بین فرّق مسلمین، بین شیعه و سنی اختلاف ایجاد بشود؛ تلاش جدّی و برنامه‌ریزی شده. شما ملاحظه کنید، امروز کلمه «شیعه» و «سنّی» وارد ادبیات سیاسی آمریکا شده، آمریکایی‌ها به شیعه و سنی چه کار دارند؟ چند سال است که در ادبیات سیاسی آمریکا مسئله سنی بودن و شیعه بودن وارد شده، که بله، فلان کشور شیعه‌اند، فلان کشور سنی‌اند؛ با اینکه آن‌ها با اصل اسلام مخالفند و دشمنند اما مسئله شیعه و سنی را رها نمی‌کنند. پس این چیزها هست؛ اختلافات را روزه‌روز دارند زیاد می‌کنند، سوء تفاهم‌ها را زیاد می‌کنند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۰/۰۸/۰۲).

آیت‌الله خامنه‌ای در مناسبتی خطاب به امت اسلامی مراتب اهتمام به اعتصام جمعی را این چنین بیان کردند: «وحدت مراتبی دارد؛ اتّحاد دنیای اسلام مراتبی دارد؛ پایین‌ترین مرتبه‌اش این است که جوامع اسلامی، کشورهای اسلامی، دولت‌های اسلامی، اقوام اسلامی، مذاهب اسلامی، علیه هم دست به تعرّض نزنند، با هم معارضه نکنند، به یکدیگر ضربه نزنند؛ این قدم اوّل است. البتّه بالاتر از این، این است که دنیای اسلام علاوه بر اینکه به یکدیگر ضربه نمی‌زنند، در مقابل دشمن مشترک هم دست به دست هم بدهند، اتّحاد واقعی و کافی داشته باشند، از یکدیگر دفاع کنند. این هم یک قدم بالاتر است؛ از این بالاتر هم این است که کشورهای اسلامی، ملت‌های اسلامی هم‌افزایی کنند. کشورهای اسلامی از لحاظ علمی، از لحاظ ثروت، از لحاظ امنیت، از لحاظ قدرت سیاسی در یک سطح نیستند، می‌توانند به یکدیگر کمک کنند، هم‌افزایی کنند، آن‌هایی که بالاترند در هر بخشی، دست آن کسانی را که پایین‌تر هستند بگیرند؛ این هم یک مرحله‌ای از وحدت است. مرحله بالاتر هم این است که همه دنیای اسلام متحد بشوند در جهت رسیدن به تمدّن نوین اسلامی. این چیزی است که جمهوری اسلامی هدف غایی قرار داده: رسیدن به تمدّن اسلامی،

منتها تمدن متناسب با این زمان، تمدن نوین اسلام. این‌ها مراتب وحدت است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۸/۰۸/۲۴).

۴-۶. الگوسازی از گروه‌ها و چهره‌های مقاومت

از جمله عواملی که بر ساخت گفتمان مقاومت را سهل و میسر می‌کند، معرفی الگوهای مرجع است. معرفی الگو از این حیث مهم است که بشر به‌طور فطری حس‌گر است و درک محسوسات و ملموسات بر وی آسان‌تر است؛ پس شایسته است معنویات و امور غیرمادی در قالب‌های محسوس، ملموس و مجسم ارائه شود. قرآن کریم نیز به‌منظور تأمین این اصل فطری و رسیدن افراد به معارف عالی مکتبی و انسانی برگزیدگانی را به‌عنوان اسوه و الگو معرفی می‌کند و از پیروان خود می‌خواهد که به آنان تأسی جویند و اندیشه و عمل خود را با آن‌ها تطبیق دهند (سلیمانی و وفا، ۱۳۹۸: ۴۷).

صحنه‌های مقاومت در یمن، لبنان و فلسطین پر است از ایثار چهره‌های بسیاری که نشر فعالیت‌های آن‌ها موجب اقبال افکار زیادی به سمت آن‌ها خواهد شد و به آن‌ها به‌مثابه یک اسوه و الگوی مقاومت اقتدا خواهند کرد (عبداللهی‌فر، ۱۳۹۷). چنانکه آیت‌الله خامنه‌ای با ذکر یاد شهید حاج عماد مغنیه مبنی بر اینکه «زندگی و مرگ انسان‌هایی مانند او، حماسه‌ای است که ملت‌ها را بیدار می‌کند و به جوانان الگو می‌دهد و افق‌های روشن و راه رسیدن به آن را برای همه ترسیم می‌نماید»، ایشان را به‌عنوان یک اسوه و الگوی مقاومت نام برده و فرمودند: «صهیونیست‌های خون‌خوار و جنایت‌کار بدانند که خون مطهر شهیدانی همچون عماد مغنیه صدها عماد مغنیه می‌آفریند و مقاومت در برابر ظلم و فساد و طغیان را دو چندان می‌کند. مردانی چون این شهید بزرگوار زندگی و آسایش و بهره‌مندی‌های مادی خود را در راه دفاع از مظلوم و مبارزه با ظلم و استکبار فدا کردند. و این ارزش والاّی است که همه وجدان‌های انسانی در برابر آن سر تعظیم فرود می‌آورند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۶/۱۱/۲۵).

سردار شهید حاج قاسم سلیمانی، چهره محبوب انقلاب اسلامی و نماد و سمبل مبارزه با نظام سلطه و ستمگران جهانی در عصر حاضر است. او زندگی خود را صرف

مبارزه با ظالمان و دفاع از مظلومان و سربلندی اسلام کرد و به‌عنوان نمونه‌ای موفق برای الگو قرار گرفتن در عرصه مقاومت و در سطح ملی و فراملی مبدل شده است (جعفری، ۱۳۹۹: ۲۰۳-۲۰۱). در واقع شهید سلیمانی از طریق دو ویژگی مهم خصوصیت‌های شخصی و سازمانی (مدیریتی) توانست گفتمان مقاومت را در سطح منطقه نهادینه کند (مبینی و کریم‌خانی، ۱۴۰۲: ۲۶۱). چنانکه آیت‌الله خامنه‌ای در این باره فرمودند: «شهید سلیمانی با حرکات خود و بالاخره با شهادت خود - شهادتش هم مکمل این معنا بود- اسم رمز برانگیختگی و بسیج مقاومت در دنیای اسلام شد. الان در دنیای اسلام هر جایی که بنای مقاومت در مقابل زورگویی استکبار را داشته باشند، مظهرشان و اسم رمزشان شهید سلیمانی است... ایشان نرم‌افزار مقاومت را و الگوی مبارزه را به ملت‌ها تعلیم کرد، به ملت‌ها سرایت داد، در ملت‌ها رایج کرد... ایشان به معنای واقعی کلمه، یک شخصیت برجسته و یک چهره قهرمانی اسلامی است» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۹/۰۹/۲۶).

۴-۷. معرفی سران سازش‌کار و سرنوشت آن‌ها

بررسی و بازگو کردن سرنوشت کسانی که با سازش‌کاری خود، ثمره و دستاورد سال‌ها مقاومت مردم و مجاهدت گروه‌های جهادی و خون‌صدها شهید را بر باد دادند، می‌تواند به ترویج فرهنگ مقاومت یاری رساند. بازخوانی خیانت یاسر عرفات علیه مردم فلسطین و فریبی که از مکر و خدعه آمریکا خورد؛ پایان رئیس رژیم بعثی عراق صدام حسین، رهبر لیبی معمر قذافی، رئیس‌جمهور تونس زین‌العابدین بن‌علی و دیگر دولت‌های دست‌نشانده آمریکا در منطقه یکی از راه‌های ترویج و تبلیغ مقاومت در میان ملت‌ها و دولت‌ها است. آیت‌الله خامنه‌ای در مناسبتی درباره سرنوشت یاسر عرفات با وجود همراهی با صهیونیست‌ها و خروج از مسیر مقاومت فرمودند: «کسی مثل یاسر عرفات را که این‌همه با صهیونیست‌ها همراهی کرد، نتوانستند تحمل کنند، محاصره‌اش کردند، تحقیرش کردند، مسمومش کردند، نابودش کردند» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۳/۰۵/۰۱).

کشور لیبی به ریاست معمر قذافی که روزگاری در صف کشورهای ضد سلطه غرب، کشورهای عرب را به مقابله و دشمنی با آمریکا دعوت می‌نمود، پس از شدت

گرفتن فشارها و تحریم‌های آمریکا بر وی، سرانجام تصمیم به سازش با آمریکا گرفت و در این راستا، به تدریج اقداماتی انجام داد که در نهایت، منجر به کشته شدن فجیع وی، از یک سو و هرج و مرج، تاراج و نابودی کشورش، از سوی دیگر، گردید. لیبی، در ابتدا، برای کاهش فشارها و تبعات منفی برخورد با آمریکا، پذیرفت که در ازای هر آمریکایی کشته شده در انفجار سال ۱۹۸۸. هواپیمای پان امریکن (حادثه معروف به پرونده لاکربی که آمریکایی‌ها لیبی را مقصر می‌دانستند) مبلغ ده میلیون دلار در مجموع، بالغ بر دو میلیارد و هفتصد میلیون دلار غرامت پرداخت کند؛ اما این اقدام قذافی، آمریکا و غرب را راضی نکرد (<https://edition.cnn.com>). لذا، در قدم بعدی، لیبی با هدف اعتمادسازی و به امید وعده‌های تجاری غرب، در پاسخ به مطالبه آمریکا مبنی بر تعطیلی فعالیت هسته‌ای به بهانه نگرانی از رفتارهای خصمانه احتمالی لیبی، تأسیسات هسته‌ای خود را برچید و همه را به آمریکا ارسال کرد. این اقدام را نیز آمریکا کافی ندانست. بنابراین، لیبی در سومین اقدام خود با هدف اعتمادسازی، محدودیت‌هایی را در سامانه‌های موشکی خود اعمال کرد و در این راستا، تمامی تجهیزات مرتبط با موشک‌های اسکاد-سی را منهدم کرد و همچنین، موافقت نمود که موشک‌های اسکاد-بی را نیز نابود کند (Hart and Kile, 2005: 629-648). بدین ترتیب، لیبی به دست خود مؤلفه‌های قدرتش را یکی پس از دیگری نابود کرد. با وجود همه این سازش‌ها و همکاری‌های گسترده قذافی با غرب، اما باز هم آمریکا و غرب راضی نشدند؛ به همین دلیل نیز، آمریکا تحریم‌های خود علیه لیبی را به دلیل نقض حقوق بشر و نقش لیبی در منازعات منطقه‌ای در آفریقا ادامه داد. سرانجام نیز، در دوران اغتشاشات و درگیری‌های سال ۲۰۱۱ - ۲۰۱۲ در لیبی، آمریکا و غرب نه تنها هیچ کمکی به قذافی نکردند، بلکه با همکاری با مخالفان قذافی بر شدت درگیری‌ها نیز افزودند. حتی با وجود مذاکرات محرمانه بین معمر قذافی با مقامات آمریکایی برای فراهم کردن مقدمات خروج موفقیت‌آمیز وی و خانواده‌اش از کشور، اما هیچ کاری در این زمینه نیز انجام ندادند. در نهایت، معمر قذافی کشته شد و کشورش نیز به دست مخالفان و کشورهای غربی به اشغال درآمد و در آتش اختلاف و هرج و مرج می‌سوزد (نصیری، ۱۳۹۷: ۲۷ - ۲۵).

یکی دیگر از نتایج اعتماد به حمایت آمریکا و دلخوش بودن به وعده‌های غرب، همان تحقیق‌ری بود که در دیدار دهم اسفندماه ۱۴۰۳ «دونالد ترامپ» رئیس جمهوری آمریکا و معاون او «جی دی ونس» با رئیس جمهوری اوکراین «ولودیمیر زلنسکی» در کاخ سفید در مقابل رسانه‌های جهان در کاخ سفید اتفاق افتاد. در این دیدار، رئیس جمهوری آمریکا بارها بر سر زلنسکی فریاد زد و سپس او را تهدید کرد و حتی مقامات آمریکایی (تا زمان تدوین این مقاله) در پی کنار گذاشتن زلنسکی از قدرت هستند (<https://www.mehrnews.com>). رئیس جمهوری اوکراین که با حمایت غرب و آمریکا و وعده پیوستن به ناتو درگیر جنگی ویرانگر و خانمان‌سوز با روسیه شد، علاوه بر تلفات فراوان و خسارات بی‌شماری که در این جنگ متحمل شد، اکنون با روی کار آمدن «دونالد ترامپ» حمایت آمریکا را از دست داد و مورد تحقیر گرفت. آیت‌الله خامنه‌ای، در سه سال گذشته به کشورهایی که پشت‌گرمی آن‌ها به آمریکا است، در بیان عبرت‌های مهم از قضایای اوکراین، هشدار داده بودند: «پشتیبانی قدرت‌های غربی از کشورها و دولت‌هایی که دست‌نشانده آن‌ها هستند، یک سراب است، واقعیت ندارد؛ این را همه دولت‌ها بدانند. آن دولت‌هایی که پشت‌گرمی آمریکا و به اروپا است، ببینند وضع امروز اوکراین و دیروز افغانستان را» (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۰/۱۲/۱۰).

شکل ۲: شیوه‌های گسترش فکر مقاومت در جهان مبتنی بر دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

اندیشه مقاومت به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین دستاوردهای انقلاب اسلامی، نه صرفاً یک ایده سیاسی، بلکه یک گفتمان تمدنی است که ریشه در آموزه‌های اسلامی و تجربه تاریخی ملت ایران دارد. این تفکر، پاسخی راهبردی به مناسبات ناعادلانه نظام سلطه و استکبار جهانی است و توانسته در طول چهار دهه گذشته، هم در عرصه داخلی موجب حفظ انسجام و بیداری ملی شود و هم در عرصه جهانی، الهام‌بخش جنبش‌های آزادی‌بخش و ملت‌های تحت ستم گردد. پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مقاومت تنها یک واکنش مقطعی در برابر تهدیدات خارجی نیست، بلکه رویکردی فعال و آینده‌ساز است که با اتکا بر آن می‌توان معادلات قدرت جهانی را تغییر داد. نکته اساسی در گسترش این اندیشه، گفتمان‌سازی است. گفتمان مقاومت باید در سطح بین‌المللی به گونه‌ای تبیین شود که با زبان مشترک ملت‌ها و ادیان مختلف قابل فهم و پذیرش باشد. این امر مستلزم بهره‌گیری از ابزارهای رسانه‌ای، دیپلماسی عمومی، تولید ادبیات علمی و هنری و همچنین استفاده از ظرفیت نخبگان فکری در جهان اسلام و فراتر از آن است. گفتمان‌سازی، علاوه بر معرفی فلسفه مقاومت، می‌تواند ماهیت ظلم‌ستیز و عدالت‌خواه این اندیشه را برای افکار عمومی جهان روشن سازد و حمایت معنوی گسترده‌ای ایجاد کند. از سوی دیگر، حمایت عملی از هسته‌ها و جریان‌های مقاومت در مناطق مختلف جهان، بُعد عملیاتی این اندیشه را تقویت می‌کند. بدون پشتوانه‌های مادی و معنوی، اندیشه مقاومت در سطح شعار باقی می‌ماند. بنابراین، پشتیبانی از مبارزان، چه در قالب کمک‌های انسانی و رسانه‌ای و چه از طریق آموزش و سازمان‌دهی، برای نهادینه شدن این تفکر حیاتی است. همچنین، دعوت ملت‌ها به ایستادگی در برابر ظلم، بر پایه تجربه موفق ملت ایران، می‌تواند عامل مهمی در بیدارسازی ملل دیگر باشد. ایجاد و توسعه پیمان‌های دفاعی میان کشورهای اسلامی، یکی از راهکارهای کلیدی برای عبور از وضعیت انفعال و پراکندگی است. چنین سازوکاری می‌تواند علاوه بر ایجاد قدرت بازدارندگی، به همگرایی سیاسی و فرهنگی میان ملت‌های مسلمان بینجامد و زمینه را برای شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی فراهم سازد. در کنار این، اهتمام به اعتصام جمعی و وحدت امت اسلامی نقش بی‌بدیلی در تقویت مقاومت دارد؛ چرا که تفرقه و

چنددستگی، مهم‌ترین ابزار نظام سلطه برای تضعیف ملت‌هاست. همچنین، معرفی الگوهای موفق مقاومت و برجسته‌سازی چهره‌های مقاوم در سطح جهانی، تأثیر تربیتی و الهام‌بخش فراوانی دارد. این الگوها می‌توانند نسل‌های جدید را به سمت پایداری و ایستادگی سوق دهند و نشان دهند که مقاومت نه تنها ممکن بلکه ثمربخش است. در مقابل، افشای ماهیت سازش‌کاران و بازخوانی سرنوشت آنان، عبرتی بزرگ برای ملت‌ها خواهد بود که راه تسلیم و سازش، جز وابستگی و تحقیر، نتیجه‌ای به همراه ندارد. در مجموع، اندیشه مقاومت به‌مثابه یک راهبرد فراگیر، قابلیت آن را دارد که به یک نظریه جهانی برای مقابله با استعمار نوین و سلطه‌گری قدرت‌های بزرگ تبدیل شود. این اندیشه، با تأکید بر عزت، استقلال، عدالت و کرامت انسانی، نه تنها برای ملت‌های مسلمان، بلکه برای همه جوامع آزادی‌خواه جذابیت دارد. تحقق این چشم‌انداز مستلزم عزم جدی، برنامه‌ریزی منسجم، بهره‌گیری از ظرفیت‌های فکری، فرهنگی و رسانه‌ای، و مهم‌تر از همه، حفظ روحیه امید و ایمان در میان ملت‌هاست. بنابراین، می‌توان گفت که مقاومت نه یک گزینه، بلکه تنها راه ممکن برای رهایی ملت‌ها از سلطه و تحقق عدالت جهانی است. هرچه این اندیشه عمیق‌تر و گسترده‌تر شود، مسیر تمدن‌سازی نوین اسلامی و شکل‌گیری جهانی عادلانه‌تر و انسانی‌تر هموارتر خواهد شد.

به‌منظور تداوم و رشد فزاینده مقاومت پیشنهاد می‌شود اولاً کارگزاران و اندیشمندان جمهوری اسلامی ایران و کشورهای محور مقاومت با طراحی و اجرای برنامه‌های رسانه‌ای و فرهنگی با محوریت اندیشه مقاومت، شامل انتشار مقالات، کتاب‌ها، مستندها و تولید محتوا در شبکه‌های اجتماعی جهانی، و همچنین برگزاری همایش‌های بین‌المللی و تعامل با جوانان سایر کشورها، به‌منظور معرفی فلسفه، اهداف و دستاوردهای مقاومت؛ تجربه موفقیت‌آمیز تفکر مقاومت، بی‌ثمر بودن راهبرد سازش و تسلیم، پایین بودن هزینه راه مقاومت و تجربه عقب‌نشینی نظام سلطه در برابر مقاومت را تبیین نمایند؛ و ثانیاً با ایجاد و توسعه پیمان‌ها و نهادهای همکاری سیاسی، امنیتی و دفاعی میان کشورهای مسلمان، به‌منظور همگرایی و تقویت بازدارندگی جمعی، ارتقای انسجام امت اسلامی و ارائه الگویی عملی برای مقابله با سلطه و تجاوزگری‌های جهانی را به نمایش بگذارند و ثالثاً با هدف مصونیت در برابر

فشارهای اقتصادی دشمنان، تبادلات تجاری و سرمایه‌گذاری‌های مشترک در حوزه‌های اقتصادی، انرژی و صنعت را افزایش دهند.

فهرست منابع

- قرآن کریم
- آدمی، علی؛ کشاورز مقدم، الهام (۱۳۹۴)، جایگاه مجموعه امنیتی محور مقاومت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی، مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۴ (۱۴)، ۱۹-۱.
- آذرنوش، آذرتاش (۱۳۸۳)، فرهنگ معاصر عربی- فارسی، چاپ ۶، تهران، نشر نی.
- جعفری، سیداصغر (۱۳۹۹)، عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، تهران، انتشارات دفاع.
- جعفری، سیداصغر؛ کلانی، حمید (۱۴۰۳)، ظرفیت‌ها و چالش‌های ایجاد سازمان پیمان دفاعی کشورهای اسلامی غرب آسیا، مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۱۳ (۴۹)، ۲۳-۱.
- درگاهی، مهدی (۱۴۰۲)، چيستی «راهبردمقاومت» در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای و تحلیل مبانی عقلی آن از منظر فقه سیاسی، حکومت اسلامی، ۲۸ (۲)، ۴۶-۲۷.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷)، لغت‌نامه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- زاهدی‌تیر، اصغر؛ امین‌ناجی، محمدهادی (۱۳۹۸)، بررسی مفهوم مقاومت با رویکرد اجتماعی در آیات قرآن، مطالعات تفسیری، ۱۰ (۳۸)، ۲۳۶-۲۲۱.
- سلیمانی، مجید؛ وفا، جعفر (۱۳۹۸)، الگوی گفتمان‌سازی مقاومت از منظر قرآن، پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۹ (۲۰)، ۶۶-۳۱.
- صالح اصفهانی، اصغر (۱۳۹۹)، الگوی جبهه مقاومت از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، مطالعات دفاعی استراتژیک، زمستان، ۱۸ (۸۲)، ۹۸-۸۱.
- صفریور، حجت‌اله و همکاران (۱۴۰۰)، واکاوی چگونگی عوامل مؤثر بر محور مقاومت در سیاست‌های منطقه‌ای در غرب آسیا (اهداف و منافع)، راهبرد سیاسی، ۵ (۱۷)، ۲۶۸-۲۴۹.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۴)، ترجمه تفسیر المیزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲)، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، تهران، ناصر خسرو.
- طیب، سید عبدالحسین (۱۳۷۸)، تفسیر اُطیب البیان، تهران، کتابفروشی اسلام.
- عباسی، مجید؛ محمودزاده، فاطمه (۱۴۰۱)، تحلیلی بر حمایت ایدئولوژیک ایران از محور مقاومت اسلامی در غرب آسیا، مطالعات دفاع مقدس، ۸ (۳۰)، ۱۳۴-۱۱۵.

- عبداللهی‌فر، حسین (۱۳۹۷)، «نظریه مقاومت» چرایی تبیین و چگونگی ترویج، پایگاه بصیرت تاریخ انتشار ۲۱ آبان ۱۳۹۷، تاریخ دریافت از پایگاه ۱۴۰۲/۱۱/۱۵.
- عسکری، حسن (۱۴۰۱)، بازتاب مؤلفه‌های فرهنگ دینی در ادبیات دفاع مقدس، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۱۲ (۴۵)، ۶۳۲-۶۱۳.
- علیدوستی، قاسم (۱۴۰۱)، رهیافت مقاومت و اقتدار منطقه‌ای، تهران، انتشارات دفاع.
- عزیزاده، مهدی (۱۴۰۳)، سطح بندی ابعاد مدل فرهنگ سازمانی مبتنی بر مقاومت اسلامی در مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی با روش معادلات ساختاری تفسیری، مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۶ (۱۰)، ۸۵-۱۱۰.
- عیوضی، محمدرحیم (۱۴۰۱)، جامعه‌شناسی جبهه مقاومت، تهران، موسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.
- فیض کاشانی، محمدمحسن (۱۴۱۸)، الاصفی فی تفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- قاسمی، بهزاد (۱۴۰۱)، نقش و جایگاه گفتمان انقلاب اسلامی در مقاومت انصارالله و عملکرد دفاعی آن در یمن، مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۴ (۶)، ۳۴۴-۳۱۷.
- کریمی، ابوالفضل (۱۳۹۶)، نقش جمهوری اسلامی ایران در هویت‌بخشی به مجموعه امنیتی محور مقاومت، پژوهش ملل، ۲ (۲۰)، ۱۴-۱.
- مبینی، محمد؛ کریم‌خانی، احد (۱۴۰۲)، تبیین نقش شهید سلیمانی در ناکامی راهبردهای آمریکا در منطقه، مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۵ (۹)، ۲۶۱-۲۹۱.
- مجنون پپله رود، رامین (۱۴۰۳)، گفتمان مقاومت و تأثیر آن بر نظم جهانی، مجله ایرانی روابط بین‌الملل، قابل دسترسی در پایگاه مجله ایرانی روابط بین‌الملل.
- محمدی سیرت، حسین؛ نادری اصل، سعید (۱۴۰۲)، بررسی تطبیقی راهبرد مقاومت علمای امامیه در برابر بیگانگان؛ از نهضت مشروطیت و انقلاب اسلامی، دانش سیاسی: ویژه‌نامه اول؛ ۱۹، ۲۱۷-۲۴۲.
- مطلق شقور، رفقه، نبیل (۲۰۰۹)، أثر حزب الله فی تطوير فكر المقاومة و أسالیبها فی المنطقه العربیه (رسالة الماجستير)، نابلس، فلسطین، جامعة النجاح الوطنی.
- مهدی پور، آسیه (۱۳۹۹)، بررسی ابعاد و پیامدهای راهبرد مقاومت در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، ۶ (۲)، ۳۰-۱.

- میرقادری، سیدفضل‌الله؛ کیانی، حسین (۱۳۹۱)، بن‌مایه‌های ادبیات مقاومت در قرآن، مطالعات ادبی متون اسلامی، ۱ (۱)، ۶۹-۹۷.
- نصیری، علی اصغر (۱۳۹۷)، تسلیم یا مقاومت در برابر دشمن (آمریکا)؛ نتایج و پیامدها، پیام، ۱۳۰، ۳۳-۱۶.
- هدایتی شهیدانی، مهدی؛ بابایی، محمدرضا (۱۴۰۰)، محور مقاومت شرحی بر ویژگی‌ها و وجوه مختلف، تهران، موسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.
- Gray, Colin (1981), National Style in Strategy: The American Example, International Security, Vol. 6, No. 2, pp: 21-47.
- Hart, John and Kile, Shannon N. (2005), Libya's renunciation of nuclear, biological and chemical weapons and ballistic missiles, SIPRI Yearbook 2005. P: 629-648.
- Mills, Claire (2025), Military assistance to Ukraine (February 2022 to January 2025), House of Commons Library, Published Thursday, 17 July, 2025.
- <https://edition.cnn.com/2004/WORLD/africa/libya.sanctions.facts/index.html>
- <https://www.mehrnews.com/news/6399816>
- <http://farsi.khamenei.ir>
- <https://iirjournal.ir>
- <https://basirat.ir>